

Gönderim Tarihi: 05.01.2025

Kabul Tarihi: 10.02.2025

DÜNDAR TAŞER'İN DEVLET GAZETESİ BAĞLAMINDA ENTELEKTÜEL KİMLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER¹

Evaluations on Dündar Taşer's Intellectual Identity in the Context of Devlet
Newspaper

Nagihan EREN

Dr. Bağımsız Araştırmacı

nagehaneren38@gmail.com

ORCID ID:0000-0003-2820-1288

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Dündar Taşer, sağ-sol çatışması olarak tanımlanan Türk siyasi tarihinin kaotik bir döneminde milliyetçi camianın önde gelen fikir inşacılarından ve kanaat önderlerinden birisi olarak öne çıkmıştır. 1968'de dünyada ve Türkiye'de esen Marksist gençlik dalgasına karşı gençlerin Marksizm'e kapılmasının önüne geçmek için Ülkü Ocakları adıyla gençlerin teşkilatlanmasını sağlayan isimlerin başında yer almıştır. Söz konusu bu ideolojik çatışmada milliyetçi camianın en önemli yayın organı olan Devlet gazetesindeki yazılarıyla milliyetçi gençlere fikri rehberlik yapmıştır. Yakın tarihin siyasi olaylarına karşı analitik yaklaşımı ve Türk milliyetçiliğinin kavramsal çerçevesine dair görüşleri, onu asker ve siyasi kimliğinin yanı sıra ilgiyle takip edilen bir entelektüel olarak öne çıkarmıştır. Yazıları askeri ve sivil bürokrasi tarafından da takip edilen Dündar Taşer, aynı zamanda milliyetçi gençliğe nasıl hareket edeceğine dair davranış kalıpları sunmuştur. Bu çalışmada Dündar Taşer'in Devlet gazetesindeki yazılarının analizine odaklanılarak Türk milliyetçiliği fikri ve siyasi hareketindeki yeri tartışılmaktadır. Çalışmada ayrıca Taşer'in bir kanaat önderi olarak milliyetçi camia üzerindeki etki gücünün değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dündar Taşer, Devlet gazetesi, Türk Milliyetçiliği, Ülkü Ocakları, Marksizm

Abstract

Dündar Taşer stood out as one of the leading idea builders and opinion leaders of the nationalist community during a chaotic period in Turkish political history defined as a right-left conflict. In 1968, he was one of the leading names in organizing the youth under the name of Ülkü Ocakları in order to prevent them from being drawn to Marxism against the Marxist youth wave sweeping in the world and Turkey. In this ideological conflict, he provided intellectual guidance to nationalist youth with his articles in Devlet newspaper, the most important publication organ of the nationalist community. His analytical approach to the political events of recent history and his views on the conceptual framework of Turkish nationalism have made him stand out as an intellectual who is followed with interest, as well as his military and political identities. Dündar Taşer whose writings were followed by the

¹ Bu çalışma, Selçuk 11. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde (13-15 Aralık 2024, Konya) sözlü olarak sunulmuştur.

military and civil bureaucracy, at the same time presented behavioral patterns to the nationalist youth on how to act. This study focuses on the analysis of Dündar Taşer's articles in Devlet newspaper and discusses his place in the idea of Turkish nationalism and its political movement. The study also aims to evaluate Taşer's influence on the nationalist community as an opinion leader.

Keywords: *Dündar Taşer, Devlet Newspaper, Turkish Nationalism, Ülkü Ocakları, Marxism*

1. GİRİŞ

Dünya tarihinde zamanın koşulları, dönemin şairlerini, ediplerini, askeri ve siyasi liderlerini, entelektüellerini ortaya çıkartırken söz konusu bu kişiler zamanın ruhuna etki etmiştir. Bir başka ifadeyle dünya tarihinin seyrini değiştiren büyük dönüşümlerinin olduğu kırılma anlarında söz konusu bu kişiler öne çıkmıştır. Bu bağlamda entelektüelin popülaritesinde, onu ortaya çıkartan zamanın koşullarıyla olan simbiyotik ilişkisinin etkili olduğu söylenebilir. Mesela Batı'nın modern, akılcı ve yurttaşlığa dayalı milliyetçiliklerinin ortaya çıkmasında laik entelijansiya büyük rol oynamıştır. Zira adil bir kanunun evrenselliğini ortaya koyan entelektüeller sayesinde Batı toplumlarında siyasi mücadeleler başlamıştır. Foucault, bu durumun sebebini entelektüelin hakikati söyleyen, bilinç, vicdan ve belagati temsil yeteneğiyle temellendirmektedir (Foucault, 1994:32,79). Bu kapsamda Michelet, Burke, Milton, J.Jeak Rousseau gibi entelektüeller olmaksızın İngiliz ve Fransız milliyetçiliklerini düşünmek mümkün görünmemektedir. Doğu Avrupa ve eski SSCB'de ise milliyetçi düşüncenin Batı'dan farklı bir muhtevaya sahip olduğu söylenebilir. Bu bölgelerde otoriter, organik ve mistik milliyetçilik anlayışının ortaya çıkmasında burjuva sınıfının eksikliği önemli bir sebep olmasına rağmen entelektüellerin etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Prag Baharı'nda, 1989 Çek Kadife Devrimi'nde, 1970'lerdeki Hırvat Hareketi'nde entelektüellerin zamanın ruhuna etki eden rolleri yadsınamaz. Zira entelektüeller milliyetçi düşüncenin inşasında can alıcı önem sahip olmuşlardır (Smith, 1995: 84-85).

Türk fikri ve siyasi tarihinde milliyetçi ideolojinin kitleleri kavrayan dönemlerinde entelektüeller öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Dündar Taşer'in yaşadığı çağda en önemli gelişmenin 27 Mayıs askeri müdahalesi ve akabinde hazırlanan 1961 Anayasasıyla başlayan sürecin olduğu görülmektedir. Türkiye'de bu dönemde kurumların, aydınların dahi sosyalizme görece temayülü ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) öncülüğünde sosyalist solun siyasallaşması Marksist fikirleri kiteselleştirmiştir. Özgürlükçü bir ortam sağlayan 1961 Anayasası, demokrasiyi kurumsallaştırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda TRT'ye ve üniversitelere

sağladığı özerlik statüsüyle çoğulcu demokrasiyi gerçekleştirirken kurumlar arasında denge kurmuştur. (Tanör, 2017: 377-379; Ahmad, 1995: 16-18). 1961 Anayasası ilerici bir anayasa olarak kabul edilirken ilericilik, devrimle özdeşleşmiştir. İlerici olmanın en önemli kriterlerinin başında sola ve sosyalizme açık olmayı düşünen önemli bir kitle oluşmuştur.² Bununla birlikte Türkiye’de yaşanan sosyo-ekonomik değişim de Marksist düzen tasavvurlarında tetikleyici olmuştur. Köyden kente yapılan göçler, sanayileşmenin hızla artması, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve çok partili hayata geçilmesi Türk solunun kendisini anlatmasını ve taraftar toplamasını kolaylaştırmıştır (Türkdoğan, 1996: 165-168; Heper, 1985: 142-144). Türk solunun hızla geliştiği söz konusu konjektürel ortamda sosyalizmi, Türkiye’nin ekonomik problemlerine çözüm olarak gören önemli bir kitle oluşmuştur. Kitleselleşen ve etki gücünü genişleten sol karşısında sağ düşüncede fikrî bir boşluk durumu ortaya çıkmıştır. Ayrıca 27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra Türk Ocağı’nın canlılığını yitirmesi milliyetçi cenahın dağınık bir görüntü vermesine neden olmuştur (Gürgür, 2021: 359-360). Bu nedenle entelektüel tartışmalar yapmak, konferanslar ve seminerler vermek için dönemin milliyetçi isimleri 1960’ların ortasında bir araya gelerek Üniversiteler Kültür Kulübü’nü (ÜKK) kurmuştur. Düşünce ve ideoloji öğretmeni olarak tanımlanan Galip Erdem’in çok önemli bir aktör

² 27 Mayıs’ın yıldönümünde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın “Anayasa Sosyalizme kapalıdır.” ifadesinin büyük tepki çekmesi sosyalizme eğilimin gücünü göstermesi açısından önemli görünmektedir. Sol fraksiyonlardan olan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Sosyalist Kültür Derneği, TİP’in yanı sıra Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve üniversite hocaları Cevdet Sunay’ın bu söylemine karşı çıkmışlardır. Hatta Kurucu Meclis üyesi Mümtaz Soysal’ın “Bu sözü eden Siyasal Bilgiler Fakültesi birinci sınıfında Anayasa Hukukundan sınıfta kalır.” ifadesinden anlaşılacağı üzere 1961 Anayasa’nın sosyalist düzen tasavvurlarına izin verdiği genel bir kanı olmuştur. (Anayasa Sosyalizme Açıktır, 1967); Ayrıca Türkiye’de sosyalist rejim taleplerinin aydınlar tarafından açıkça ifade edildiği görülmektedir: “Atatürkçülüğü, Kemalizm’i bir noktaya kadar yeterli bulan gençlik, bazı sorunlar karşısında birdenbire boşluk duygusuna kapılıyor... Toplumdaki ekonomik ve sosyal değişikliklere sıra gelince Kemalizm bugünün dünyası için yeterli anahtar olmak niteliğini yitirmektedir; en azından genç kuşakların bu anahtara kendilerinden öncekiler kadar inançla sarılmadıklarını kabul etmek gerekir... Gelecek kuşağın ideolojisi herhalde Mustafa Kemal’in küreysi ile geri kalmış ülkelerdeki Marksist arayışların sentezinden doğacak.” (Bulutsuzluk Özlemi, 1968); Atatürkçülükle harmanlanmış “Türk Sosyalizmi” şeklindeki sosyalist rejim isteklerinin bu dönemin en belirgin özelliği olduğu söylenebilir (Artık Devletçilik Yetmez, 1962).

olduğu ÜKK, Türk sağında entelektüel tartışmaların yapıldığı dikkat çekici bir fikir merkezi olmuştur (Eren, 2023: 302). Bir entelektüel ekip olarak çalışmalarına devam eden ÜKK, düşünsel çerçevede etkisini üniversitelerde göstermiş ve ilk Ülkü Ocağı Ankara Hukuk Fakültesi'nde 1966'da kurulmuştur (Feyizoglu, 2000: 28-29). Bununla birlikte Alparslan Türkeş'in, 1965'te Mustafa Kaplan, Muzaffer Özdağ, Ahmet Er, Rıfat Baykal, Dündar Taşer gibi eski subaylarla birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne (CKMP) girmesi ve aynı yıl kongreyi kazanması milliyetçi düşüncenin kitleselleşmesinin önünü açmıştır. Ayrıca Türkeş'in genel başkan olduğu CKMP'de genel sekreterin ise Dündar Taşer'in olması ideolojinin siyasallaşmasına doğru giden süreci başlatmıştır (Turgut, 1995: 389). Bununla birlikte Türkeş ve arkadaşlarının Türk siyasetinde etkili olmaya başladığı sürecin CKMP'nin 1969'daki Adana Kurultayı'nda Milliyetçi Hareket Partisi'ne (MHP) dönüşmesiyle başladığı görülmektedir. Söz konusu bu kongreden sonra milliyetçi fraksiyon, öğrenci ve meslek kuruluşlarıyla kitleselleşen Marksizm'in etki gücünü kırmaya çalışmıştır. Ancak camia içerisinde haberleşmeyi ve kamuoyunda etkili olmayı sağlayacak bir yayın organının mevcut olmaması, milliyetçi fraksiyonu zor durumda bırakmıştır. Bu nedenle hem MHP haberlerini kamuoyuna duyurmak hem de milliyetçi düşüncenin kitleselleşmesini sağlamak için 7 Nisan 1969'da Devlet gazetesi yayın hayatına başlamıştır (Devlet, 1969a). Devlet gazetesinin sahibi İbrahim Metin'in ve diğer yöneticilerinin parti teşkilatlarında görevli olması MHP ile Devlet gazetesi arasında organik bir bağ oluşturmuştur. Ayrıca gazete, Türk milliyetçisi kanaat önderlerini ve fikir inşacılarını bünyesinde bir araya toplamıştır. Bu bağlamda antikomünist mücadelede elit bir kadrodan beslenmiştir (Eren, 2024: 67).

Devlet gazetesinin en önemli yazarlarından birisi de Dündar Taşer'dir. Taşer, MHP Genel başkan vekili (Devlet, 1969b) olmasının yanı sıra 1969 genel seçimlerinde MHP'nin İstanbul'dan 1. sıra adayı (Sonuçların Değerlendirilmesi, 1969) olmuştur. Türk siyasi tarihinin keskin virajlarından birisi olan 27 Mayıs askeri müdahalesine katılan 38 kişilik Milli Birlik Komitesi'nin bir üyesi olması (Resmî Gazete, 1960) ve akabinde komite içerisinde bir iç darbe ile yurtdışına sürgün edilen 14 subaydan birisi olması³

³ 27 Mayıs Askeri müdahalesini gerçekleştiren 38 kişiden oluşan Milli Birlik Komitesi içerisinde güven duygusunun kalmaması görüş ayrılıklarının yaşanması komiteyi bölmüştür. Bu bağlamda Türkeş, reformların yapılabilmesi için idarenin bir süre daha askeri yönetimde kalmasını istedikleri için 14 subayın yurtdışına sürgün edildiğini bildirmektedir. (Turgut, 1995; 269-280); 27 Mayıs askeri müdahalesinin

Taşer'in yazılarının merak edilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda Taşer, Türkiye'de ve dünyada etkili olan 1968 olaylarıyla⁴ Türk siyasetinin değişen istikametine karşı milliyetçi gençlik kuruluşlarının hareket şekillerinin belirlenmesinde en etkili isimlerin başında yer almıştır. Dündar Taşer'in fikir dünyasının tanınmasını sağlayan ve onu milliyetçi camia ile buluşturan yayın organın ise Devlet gazetesi olmuştur. Zira Devlet, Taşer'in dost ve fikir meclislerinde derin tarih bilgisi ve analitik bakışıyla iyi bir gözlemci ve hatip olarak tanınmasının ötesinde onun fikir dünyasını kamuoyunda görünür kılmıştır.

2. DEVLET GAZETESİ VE DÜNDAR TAŞER

Türkiye'de basın-yayın faaliyetlerinin hızlı artışında 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu geniş özgürlükler etkili olmuştur. Marksist-Sosyalist sol, söz konusu bu özgürlük ortamında kendini anlatma ve fikirlerini geniş kitleler üzerinde etkili kılma imkânını yakalamıştır (Landau, 1982: 588-589). Bu durum karşısında Türk solu kitleselleşirken büyük gazetelerin MHP haberlerine yer vermemesi ve MHP'nin kendi fikrini temsil edecek bir yayın organına sahip olmaması milliyetçi fraksiyonu zor durumda bırakmıştır. Aynı zamanda Marksizm'e karşı gençleri uyaracak ve bilinçlendirecek, Türk milliyetçiliği doğrultusunda yetişmesini sağlayacak bir yayın organına ihtiyaç duyulmuştur. Bu duruma çare arayan parti

hiçbir kişi ve zümreye karşı yapılmadığını bildiren Taşer'e göre ise söz konusu bu fikri, komite içerisinde hâkim kılmak istedikleri için yurt dışına gönderilmişlerdir. (Taşer, 1969a); Konuyla ilgili olarak 27 Mayıs ihtilalinin perde arkası ve sonrasında yaşanan gelişmelere dair verdiği bilgiler ilgiyle takip edilmiştir. Taşer, darbeye katılan subaylardan Ekrem Acuner ve Fikret Kuytak'ın, İsmet İnönü ile Afet İnan'ın Kızılay'daki evinde görüşüp senatörlük karşılığında anlaşmasıyla darbenin, CHP'ye satıldığını belirtmektedir *"Bir ihtilâl oldu. Dedik ki her ameliyatın bir nekahati gerekir. Vücudun büyüklüğü ve ameliyatın derinliğine göre bunun müddeti değişik olur. Birkaç sene itina ve bakım ister; sen misin böyle diyen, hemen kollan sıvadılar. Merhum Gürsel'e gidip seni Türkes'le arkadaşları öldürecek diye ürküttüler(!) Bakanları bulup T.B.M.M. sığınaklarına götürerek her birinin zincire bağlanacağı hücreyi gösterip korkuttular(!)"* (Taşer, 1971a); (Taşer, 1970a); (Taşer, 1971b)

⁴ 1968'in Mayıs ayında Fransa'da başlayan öğrenci eylemleri dünyayı etkisi altına alırken evrensel bir coşku dalgası oluşturmuştur. Öğrenciler otoriter üniversite yönetimlerini, çağdışı müfredatları ve yetersiz kalan devlet imkânlarını protesto etmiştir. Ancak eylemlerin ilerleyen sürecinde sorunların sebebini mevcut siyasi rejimde gören öğrenciler, Marksizm'i araçsallaştırarak siyasal düzenin yıkılmasını amaçlamıştır. Bu durum dünyada devrimci, antiemperyalist eylemlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Silvera, 1971: 340-343).

kurmaylarının önde gelen bir isimi olan Dünder Taşer, Sadi Somuncuoğlu, İbrahim Metin ve Emine Işinsu ile yaptıkları istişare neticesinde Devlet gazetesini çıkarmaya karar vermişlerdir. Böylece Adana Kongresi'nden çok kısa bir süre sonra 1969'un Nisan ayında milliyetçi-siyasi bir gazete olan Devlet, haftalık yayınlanmaya başlamıştır (Eren, 2024: 40-41). Devlet gazetesi, düşünsel temelde Türk milliyetçiliği doğrultusunda geniş kitlelerin inşasında etkili olurken siyasi çerçevede ise MHP haberlerini, ideolojik bakışını ve hedeflerini kamuoyuna tanıtmıştır.

MHP'nin ideolojik bakışının ve siyasi istikametinin inşasında asker kökenliler ile sivil entelektüellerden oluşan iki grup etkili olmuştur. Taşer ise MHP'nin faaliyetlerinde asker kökenliler grubunun başında yer almıştır (Bora ve Can, 2015: 52-53). 1969 kongresinde Nihal Atsız'ın grubu olarak bilinen Türkçülerle, Türkeş'i destekleyen Türk-İslam milliyetçilerinin fikrî ayrılıkları neticesinde Türkeş'in asker kökenli arkadaşlarından olan 14'lerin birçoğu MHP'den ayrılmıştır. Dinin, Türk milliyetçiliğinin doğal bir parçası olarak kabul edilmesini savunan bu yeni siyasi çizgide Taşer, ömrünün sonuna kadar Türkeş'in yanında yer almıştır (Ayvazoğlu, 2013: 155). Taşer'in hem MHP'nin kurmaylarından olması hem de Devlet'in okuyucu kitlesi üzerinde etkili olan yazarlardan olması MHP ile okur kitlesi arasında doğal bir bağ oluşturmuştur. Bununla birlikte Devlet gazetesinin bürosunun Alparslan Türkeş ile Dünder Taşer'in buluşma ve konuşma yeri olarak kullanılması, gazete ile MHP arasındaki bağı güçlü tutmuştur. Toplantılar haricinde vaktinin çoğunu Devlet'in bürosunda geçiren Taşer'le görüşmek için Türkeş'in buraya sıklıkla geldiği görülmektedir (Eren, 2024: 54). Esasında Dünder Taşer'in Devlet gazetesindeki yazarlığından önce milliyetçi camia tarafından görece tanınan ve belli çevrelerce de takip edilen bir isim olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Marmara Kıraathanesi'nde Erol Güngör ve Ziya Nur ile yaptığı sohbetleri, İstanbul'daki öğrenciler tarafından ilgiyle takip edilmiştir (Kılınç, 2012: 125-130). Bununla birlikte Ankara'daki yükseköğretim gençlerinin ise Taşer'i daha yakından tanıma ve takip etme fırsatını yakaladığı görülmektedir. Zira Marksist grupların örgütlü ve kitleleşen hareketi karşısında Sadi Somuncuoğlu ve İskender Öksüz tarafından milliyetçi akademisyenlerle öğrencileri bir araya getirmek için kurulan, bilimsel ve fikri toplantılar tertip eden Kültür Bilim Sanat Merkezi (KÜBİTEM) (Eren, 2024: 58) Dünder Taşer'in önderliğinde faaliyet göstermiştir. Bu teşkilat sayesinde Ankara'da milliyetçi öğrenciler Marksizm karşısında fikrî açıdan beslenecek ve kendilerini geliştirecek bir kaynak bulmuşlardır. Motivasyon, moral ve konsantrasyon açısından yükseköğretim

öğrencileri üzerinde etkili olmuştur (Okan, 2015: 117; Kaplan, 2019: 116-117). Ancak Taşer'in fikrî bakışını kapsamlı bir şekilde yansıtan ve onun fikirlerini kitlelerle buluşturan Devlet gazetesi olmuştur. Ayrıca Devlet gazetesi, Taşer tarafından da fikrî derinliği ve etki gücü bakımından da oldukça önemli görülen bir yayın olarak öne çıkmıştır. Nitekim Necmettin Hacıeminoğlu'nun "Töre ve Devlet rahmetlinin ikiz çocuğu gibiydi. Titiz ve şefkatli bir baba gibi üzerlerine titriyordu." (Eminoğlu, 1972) şeklindeki ifadesinde görüldüğü üzere milliyetçi düşüncenin teşkilat gücü ve düşünsel etki gücü bakımından kapsamlı bir çalışmayla yürütülmesi için çaba sarf ettiği anlaşılmaktadır.

Taşer'in daha önceden köşe yazısı yazmak gibi bir özelliği olmamasına rağmen Devlet'te oldukça etkili yazılar yazmıştır. Askeri ve sivil bürokrasi tarafından yazıları takip edilen Taşer'in, her hafta milliyetçi camiaya verdiği mesajlarla siyasi yönlendirme yaptığı görülmektedir (Eren, 2024: 53). Parti kadrolarında ve gençlik üzerinde oldukça etkili bir isim olan Taşer'in (Zeybek, 2014: 47-48) Devlet gazetesi vasıtasıyla milliyetçi camiayla iletişim kurduğu söylenebilir. Söz konusu bu iletişimin en ihtiyaç duyulan yönünün ise milliyetçi kitlenin düşünsel ve ideolojik çerçevesinin inşa edilmesinde planlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Türk milliyetçiliği düşüncesinin kapsamının, sınırlarının ve muhtevasının şekillenmesinde Taşer, milliyetçi camia üzerinde etkili olmuştur.

3. DÜNDAR TAŞER'İN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ DÜŞÜNCESİ

Milliyetçi ideolojinin kavramsal tanımında hangi kriterlerin kapsayıcı olduğunu belirlemek oldukça güçtür. Zira herhangi bir kültürel öge, bir milleti tanımlamakta belirleyici olurken başka bir yapı için yeterli olmamaktadır. Bir başka ifadeyle milliyetçi ideolojinin dünyadaki bütün yapıları kapsayan evrensel bir ifadesi bulunmamaktadır. Bu durum karşısında ise ulusu belirleyen kültürel öğelerin hangi koşullarda seçildiği önem taşımaktadır (Smith, 2013: 262-263). Cumhuriyet tarihi boyunca da Türk milletinin öğeleri konusunda birçok fikir ayrılığı yaşanmıştır. Ulusun başlangıç noktası ve kapsamı mütemadiyen tartışılmakla birlikte bu hususta entelektüeller arasında konsensüs sağlanamamıştır. Bu durum söz konusu fikirlerin takipçileri olan kitleler arasında da keskin fikir ayrılıklarına neden olmuştur. Mesela Nurettin Topçu, Hilmi Ziya Ülken, Remzi Oğuz Arık, Mükremin Halil Yinanç, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun başını çektiği Anadolucular olarak tanımlanan grup Anadolu ve Dergâh dergilerinde bir

araya gelerek ideolojik etki alanı oluşturmuşlardır (Yaşlı, 2016:74-75). Turancı Türkçüleri hayalperestlikle suçlayan Anadolucular, Türkistan Türklerine milli şuur götürmeyi eleştirmişlerdir. Anadoluculara göre Türk tarihi 1071 Malazgirt Zaferi'yle başlarken Anadolu ve Türkistan coğrafyası arasında kader ve tarihî birliği beklemek gerçekçi görülmemiştir (Akbay, 2017: 516-518). Bir diğer ideolojik etki gücü olan Nihal Atsız ise millet kavramının temelinde ırk birliğini vurgulamış (Atsız, 1950) Necip Fazıl Kısakürek'in başını çektiği ve Büyük Doğu dergisi etrafında toplanan grup ise millet nosyonunun kavramsal karşılığında İslam'ı ön plana çıkarmıştır (Kaçmazoğlu, 2000: 223-225). Hâlbuki Taşer'in Türk milleti fikriyatına bakıldığında Türk dünyasının tamamını kapsamaya yönelik olduğu görülmektedir. Ona göre Türk tarihinde bir kopukluk yoktur. Öyle ki "Attilâ misafirlerine altın tabaklar içinde çeşitli yemekler ikram ederken bir tahta çanakta tek türlü yemeğini yerd, Attilâ'nın varlığından haberdar olmayan Yavuz Sultan Selim'in de yemek usulü bu idi." (Taşer, 1969b) şeklindeki ifadesi millet nosyonunda, tarihin ve örfün sürekliliği argümanını temellendirmektedir. Hiç şüphesiz Taşer'in verdiği bu örnek aynı zamanda İslami unsurları öne çıkartan diğer sağ düşünce gruplarının düşünsel bakışından da ayrılmaktadır. Zira dönemin fikir tartışmaları bilhassa radikal sol ile milliyetçiler arasında yoğunlaşırken 1969'un sonunda başka bir gençlik grubu, söz konusu bu kaotik ortamın üçüncü tarafını oluşturmuştur. Necmettin Erbakan'ın 12 Ekim 1969 seçimlerinde bağımsız aday olması üzerine Akıncılar adlı İslami düşünce yönü ağır basan gençlik yapılanması, Türk milliyetçileriyle fikir ayrılığı yaşamıştır. Kendilerini Ümmetçi olarak adlandıran bu kesimin "*Türkçü müsün? Ümmetçi misin?*", "*Müslüman bir Arap'ı mı yoksa Hristiyan bir Türk'ü mü tercih edersiniz?*" sorularıyla sıklıkla karşılaşan (Cevap, 1969) Türk milliyetçileri, dini argümanları ideolojilerinin merkezine yerleştiren İslamcı tarafla fikrî ayrılık yaşamıştır (Okuyan, 210: 32-33; Kırıcı, 2017: 25,65). Milliyetçi kitlenin önde gelen kanaat önderlerinden olan Taşer'e göre İslam'ı düşünce, ahlak ve müsamaha yönüyle temellendirmeyen bu grup, Müslümanlığı tam olarak bilmemektedir. Zira İslam'da cebrin haram olduğunu gözden kaçırmaktadır. Taşer, İslam'ın yanlış anlamlandırılmasında ümmetçiliği Arapçılık sayan bir başka grubun da etkili olduğuna dikkat çekmiştir (Taşer, 1970b). Türk'ü inkâr eden ve gayri Türk şuur taşıyan kişilerin bunu gizlemek için İslam'dan bahsetmesini, bir Türkiye gerçeği ve Türk siyasetinin sorunsalı olarak göstermiştir (Taşer, 1969c).

Türkiye'nin iki darbe arası dönemi olarak tanımlanabilecek 1960 ve 1980 arası yirmi yıllık sürecinde birçok görüş etkili olmuştur. Bu görüşler coğrafi mekân, etnik köken, din, tarihi süreç gibi birçok açıdan argümanlarını temellendirirken ideolojilerini kitleler üzerinde hâkim kılmak istemeleri kaotik bir süreci başlatmıştır. Bu nedenle milliyetçi fraksiyonun önde gelen fikri inşacılarının düşünsel temellerine bakıldığında milli bütünlüğü sağlamaya yönelik kaygıların etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Taşer, milliyetçiliğin en temel tanımını milleti sevmek, onu yüceltmek için gayret sarfetmek ve fedakârlık yapmak olarak tanımlamaktadır (Taşer, 1970c). Taşer, Türk milletinin yükselişini inanç, askeri kabiliyet ve aksiyonla gerekçelendirmiştir. Bu hususta örnek verdiği Şeyh Edabalı, Çandarlı Paşa ve Ergenekon esasında söz konusu bu tematiği somutlaştıran metaforlar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca milletin devamlılığını sağlayan bu tematik, onun bakışında İslamiyet öncesi ve sonrası diye kesintiye uğramamıştır (Taşer, 1969b):

“Bu hareket Şeyh Edabalı gibi gönül pirleri Çandarlı Hoca Paşa gibi ilim ülkücülerini beklemektedir. Bu bekleyiş demir eritene kadar sürecektir, Ergenekon'dan demiri eritince çıkmıştık.” (Taşer, 1969d)

Dündar Taşer, hiç şüphesiz Türkes'in partideki sağ koludur. Dolayısıyla Türk milliyetçiliğinin en önemli bileşenlerinden biri olarak belirlediği İslam, MHP'nin siyasi çizgisinin şekillenmesinde etkili olmuştur (Aytürk, 2014: 710). Taşer'in söz konusu bu yaklaşımı, milliyetçi camiada etkili olan bir diğer ideolog Nihal Atsız'ın seküler milliyetçilik argümanından farklılık göstermektedir. Taşer, Türk milletinin, İslamiyet öncesi atalarını ve destanlarını dahi İslamileştirdiğini belirterek, İslam dininin Türkler tarafından millileştiğini savunmuştur. Müslümanlığın ne derece millileştiğini ifade etmek için “Arap bile bunu yapmamıştır.” diyen Taşer (Aksun, 2021: 168) Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle birlikte Arap kültürü içinde eridiğini ileri süren görüşlerin aksine İslam'ı Türkleştirdiği görülmektedir (Eren, 2023: 303). Taşer'in Türk milliyetçiliği düşüncesinde Türklük şuuru ve İslam ahlakı kavramları, kimlik tanımının en etkili iki ayağı olarak öne çıkmıştır.

Taşer'in Türk milliyetçiliği düşüncesinde tarih kavramı millet inşasında baskın bir unsur olmuştur. Öncelikle Türk tarihini beş bin yıllık geçmişle ele alan Taşer, 16 tane cihan devleti kurmuş millet paradigasından yola çıkarak bunun son aşaması olan Türkiye Cumhuriyeti'nin de aynı etkiyi göstereceğine gücünün yeteceğini

düşünmektedir. Esasında bunun gerçekleşmesine dair düşüncesi bu hususun bir devlet ideali olmasıyla ilgili değildir. Zira ona göre bu ideali yapabilecek inanç ve kanaat, fertlere kadar yaygın bir şekilde kendini göstermektedir. Ancak Türk devlet düzeninin, yabancı şuuru taşıyan ama kendini Türk ilan eden ve Türk sanılan kişilerin elinde olması önemli bir sorundur. Zira gayri Türk şuuru taşıyan kişilerin basına, sermayeye ve ilmi faaliyetlere hâkim olduğunu bildirmektedir (Taşer, 1970d). Türk milleti için tehlikeli gördüğü bir diğer nokta tarihi bir çıkarım olarak gerekçelendirdiği milletin zaafı meselesidir. Zira Taşer'e göre milletler meziyetleri kadar zaafılarıyla da bir kültürdür. Bu bağlamda tarih boyunca ortaya atılan iftara, yalan ve fesatla birçok Türk devleti yıkılmıştır. Bu tehlikeye karşı farkındalığın oluşmaya başlamasıyla Türkiye'nin, Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde olduğu gibi hesap dışı bir yükselişe başlayacağını düşünmektedir (Taşer, 1970d). Nitekim Türk milletinin Anadolu'da birinci yükseliş devrinin Sakarya'dan başladığını ifade eden Taşer, ikinci yükseliş devrinin 1922'de yine Sakarya'dan doğduğunu belirtmiştir. Ona göre bu süreç Kıbrıs ve adalar ile devam edecektir (Taşer, 1969e). Yıkıcı çaba içeren olaylara rağmen millet birliğinin muhafaza edilmesi hususunda milli şuurun varlığına güvenmektedir (Taşer, 1970e). Milli şuur ise onun fikriyatında esasında mensubiyet şuurudur. Buna göre aidiyet duygusuyla birlikte zaman içerisinde oluşan ortak kıymet hükümleri, milleti inşa etmektedir (Taşer, 1970f):

“Millet, yapma bir varlık değildir. Ne kahramanlar ne âlimler, ne san'atkârlar bir millet imal edemezler. Millet, binlerce sene içinde kanın, iman, duyguların birleşmesi ile yoğrulmuş ve müşterek kıymet hükümleri halinde billurlaşmış, müşterek davranışlar halinde görünmekte olan haz ve elemi beraber tadan, birbirinden haberi yokken de birbiri gibi olan bir varlıktır.” (Taşer, 1969b)

Taşer'in ifadesinde halka ait kültürel unsurları karakterize eden kolektif kimlik, ortak anavatan ve halk kültürü paradigmalarıyla kapsayıcı bir tanım ortaya koymaktadır. Bu nedenle milliyetçi ideolojinin ortak anıları ve mitleri, millet inşasında mütemadiyen araçsallaştırmasına dair özellik (Smith, 1995: 59-60) onun argümanının da görülmektedir. Milletlerin karakteristik özelliği ve bu karakteristikten ayırmadığı tarihin sürekliliği savunusunda yoğunlaşırken kolektif kimlik onun fikriyatının temel noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Taşer'in kolektif kimlik savunusunda örf kavramı tarihi derinlik, süreklilik ve özgünlük içeriğiyle millet inşasında halk kültürü olarak öne çıkmaktadır.

4. DÜNDAR TAŞER'İN DEVLET ANLAYIŞI

Milliyetçi fraksiyonun önde gelen fikir inşacılarından birisi olan Dündar Taşer'e göre Türk milliyetçiliğinin mihenk taşlarından birisi de devlete atfettiği üstünlüktür. Devlet kavramını bir kişi ya da hanedan ile sınırlandırmayan Taşer, devleti herkesin üzerinde mutabık olduğu ve riayet ettiği üst bir mekanizma olarak tanımlamıştır. Hatta padişahı dahi kapsayan bu yapıya herkesin can borcu bulunmaktadır. Bu hususu ise şeref kavramıyla gerekçelendirmektedir. Bir başka deyişle milletin gönüllü olarak uğrunda ölmekten şeref duyacağını belirtir (Taşer, 1970g). Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine geçişi de bu argümanla değerlendirirken devlet devamlılığını sağlayan kişi ve çabaları muteber gördüğü anlaşılmaktadır:

“Libya'ya çıkan İtalyan ordusunu geri atmak için giden. Enver Bey, Ali Fethi Bey, Mustafa Kemal Bey, Yakup Cemil Bey, şimdi ismini de unuttuğumuz birçok subay resmen tâyin edilmiş değillerdi. Yemende, Kafkas'ta, Çanakkale'de, Kanal'da Irak'ta kanını sebil edenler, muhafazası imkânsız görülen bir imparatorluğu savunmak için cepheden cepheye koşmayı tabii saymışlardı. Kaybedilmiş ülkeler ortasından Anadolu'yu kurtarmak için çaba gösterenler de onlardı. Silâhsız, cephesiz parasız idiler. Fakat mademki yaşıyorlardı o halde mes'uliyetleri vardı. Savaşmalı idiler ve savaştılar. Mutlakiyetten meşrutiyete, saltanattan cumhuriyete geçmenin mes'uliyetini de sırladılar.” (Taşer, 1970s)

Taşer, devletin bekasını düzenin devamlılığı olarak görürken mevcut düzende yapılan değişiklikleri de devletin bekasıyla çatışmalı bulmuştur. Zira mevcut düzen olarak tanımladığı öz değerler, kıymet hükümleri ve örfler, uzun bir zaman sürecinde oluşmaktadır. Bu bağlamda onun bakışında devlet ve millet nosyonlarının birbirini etkileyen iki çarkın dişlileri olduğu söylenebilir. Bu kapsamda argümanını Osmanlı Devleti'nin yükselişten yıkılışa tarihi süreçte yaşadığı dönüşüm ve değişimlerle temellendirmektedir. Buna göre devletin yükselişinde en önemli etken sultan, medrese ve sipahi arasında kurulan dengedir (Taşer, 1969d). Daha açık bir ifadeyle idari mekanizma, ilmi teşkilat ve ordu arasında kurulan dengeyi ifade eden bu formülazasyonda devlet, söz konusu dengenin üstünde bir teşkilat olarak öne çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasını ise yerleşik düzene yapılan cebri müdahalelerle gerekçelendirmiştir. Öyle ki imparatorluğun cihat ananesi, medrese, sipahi, yeniçeri gibi kendine ait unsurları örften çıkartıp atmasıyla birlikte esasında hanedan da Türkiye'den çıkartılmıştır. Bu bağlamda imparatorluk, üstüne oturduğu temelleri kendi eliyle sökmüş ve düşüşünü hazırlamıştır (Taşer, 1970h). Zira cemiyetin kültür ve medeniyetçe

bir bütün olmasından ve topluma ait olan her şeyin toplumun kendi ürünü olmasından dolayı yükseldiğini ifade etmektedir. Şiir, musiki, yemek, devlet idaresi, askerlik usulü, görev ve sorumluluk anlayışı, ahlak telakkisi gibi devleti ve milleti oluşturan her alanda “bize özgü” tanımlamasını kullanmaktadır. Burada bize özgü ifadesi onun düşüncesinde milli olandır. Türk toplumunda milli olan, milleti ve devleti yaşatan en önemli parametredir. Hatta ona göre millet, dini dahi millileştirmiştir. Bir Arap’ın ve Acem’in dahi bunu yapmadığını belirten Taşer, İslam’ı Türk milletinin bir vecd ve huşu olarak kabul ederken diğer milletlerin ise şekiller ve tatbikat manzumesi olarak İslam’ı algıladığını belirtmektedir (Taşer, 1970g).

Taşer, Karlofça Antlaşması’ndan sonra asırlar boyunca devam eden devlet düzenindeki çözülüşü, şekilci tedbirlerin etkisizliğiyle gerekçelendirmiştir. Bu bakışa göre çakşırı, kavuğu, kaftanı haram olarak gören Kadızadeler ile pantolon, pelerin ve fesi meselenin çözümü olarak gören Avrupalılar arasında en ufak bir fark bulunmamaktadır (Taşer, 1969d). Tanzimat dönemini de bu bağlamda değerlendiren Taşer, yanlış Batılılaşmayı bu dönemle başlatır. Esasında Tanzimat devri uygulamaları, Cumhuriyet tarihi boyunca farkı görüşlere sahip entelektüeller arasında üzerinde konsensüs sağlanan nadir konulardandır. Zira bu dönem yüzeysel, taklitçi, iktisadi ve kültürel bağımlılığın başladığı süreç olarak birçok görüş tarafından kabul edilmiştir.⁵ Ancak Taşer, bu süreçte başlayan çözülüşü salt Batı’dan taklit edilerek alınan kurumların inşasıyla sabitlememiştir. Ona göre mesele sadece kurumlar ikiliği olmamakla birlikte zihniyet değişimi söz konusu çözülüşte önemli bir sebeptir. Zira Tanzimat’tan sonra kurulan Batı tarzındaki kurumların mensupları kendilerini halkın üstünde ve milletin ıslahı için vazifeli görmüşlerdir. Böylece halka hizmet amacıyla ve gayretinde olmayan merkeze bağlı maaşlı, millettan kopuk bir kesim ortaya çıkmıştır. Bu zıtlaşmanın cumhuriyete kadar devam ettiğini ifade eden Taşer’e göre laikliğin yanlış anlamlandırılması ise maaşlılarla millet arasındaki bağları tamamen kopartmıştır (Taşer, 1969f). Diğer yandan Türkiye’de yaşanan düzen bozukluğunun sebebini, Batı’nın üstünlüğünü

⁵Atatürk, iktisadi bağımlılığın başladığı süreç olarak Tanzimat’ı belirlerken “...devlet ve hükümet ecnebi sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır.” tenkidinde bulunmuştur (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006); Solun önde gelen isimlerinden Niyazi Berkes de Tanzimat’ı, Batı uygarlığının özünü ve niteliğini anlamakta büyük bir yanlışlığın başladığı dönem olarak tasvir etmiştir (Berkes, 1997); Milliyetçi, muhafazakâr düşüncede ise Tanzimat, taklitçi Batılılaşmanın ve öz kültüre yabancılaşmanın miladı olarak kabul edilir (Bora, 2007).

içtimai kıymet hükümlerinde görerek doğrudan ithal edilen kanunların örf ve adetlerle çatışmasıyla gerekçelendirmiştir (Taşer, 1969g). Zira ona göre Tanzimat ile başlayan 150 yıllık süreçte yetişen nesiller bir önceki dönemi inkâr etmiştir. Bu süreçte yeni kavramına doğru şiddetli yöneliş, her yeni olanın iyi olacağı çıkarımıyla toplumsal algıyı şekillendirmiştir. Taşer, bu algının yanlışlığını “Hâlbuki eski Dolmabahçe, yeni gecekondudan elbette iyidir.” (Taşer, 1969h) örneği ile somutlaştırmıştır.

Taşer’e göre devlet mefhumunun çözülüşüne neden olan bir diğer sebep, farklı etnik grupların yabancı devletlerle yaptığı anlaşmalar ve çıkarttıkları isyanlardır. Devletin bekası ve milletin bütünlüğü için ders alınması gereken özellikteki tecrübeler olarak üzerinde sıklıkla durmuştur. Balkan halklarının Osmanlı Devleti’nde bakanlıktan büyükelçiliğe kadar üst düzey görevlerde bulunurlarken İngiliz, Alman ve Rus baskısı altında olmaları, Orta Doğu halklarının eşit vatandaş iken emperyalistlerden ikinci sınıf müstemleke muameleleri görmesi, Osmanlı sonrası dönemin en çarpıcı özelliği olarak tasvir edilmiştir:

“Mekke şerifleri Ayan’da âza olur. Arabistan’da emirlik eder, çöl şeyhleri meşlâhlarında birinci sınıf nişanlarla gezerdi. Kürtler, Arnavutlar, Çerkesler müşir, vali, nazır olarak devletin en yüksek makamlarını doldurur, bir Trabluslu zabıt, Konyalılarından kurulmuş bir tabura yadırganmadan kumanda ederdi. Sonra şerif, kral olmaya heveslendi, Peygamberin torunu şeriflikten daha kudretli olmayan bir taht için halifeye karşı İngilizlere hizmet arzında bulundu. Irak’ın, Suriye’nin, Lübnan’ın okumuşları, alafrangalık olsun diye cemiyetler kurdular. Sultanın «necip» tebaaları, Osmanlı Devleti’nin eşit vatandaşları, İngiliz’in, Fransız’ın ikinci sınıf müstemleke mahlûku haline geldi.” (Taşer, 1969ı).

Taşer’e göre farkı etnik grupların bu çalışmaları yüz seneden beri esen ve hala devam eden bir cinnet rüzgârıdır. Osmanlı Devleti’nin dağılmasına neden olan azınlık isyanlarının komünizm ve etnik bölücülük şeklinde Türkiye Cumhuriyeti’nde devam ettiğini bildirmektedir. Bu manada devletin bütünlüğüne yönelik tehditlerin profesörlerden öğrenciye, memurdan satıcıya kadar devam ettiğini ifade etmekte, insan hakları ve demokrasinin ülke bütünlüğünden daha değerli olmadığını belirtmektedir (Taşer, 1969ı). Şahsi hürriyetlerin tarih boyunca mevcudiyetine dikkat çeken Taşer, siyasi hürriyetlerin ise nizamı yok edeceğini bu örneklerle göstermiştir.

Taşer’in devlet nosyonuna dair düşünsel çerçevesini temellendirirken üzerinde durduğu Osmanlı İmparatorluğu’nun çözülüş

evresi, argümanını sağlamlaştırmak amacına yönelik salt teorik tartışmalardan ibaret olamadığı görülmektedir. Zira tarihi süreçle birlikte ele aldığı çözülüşü 1960 sonrası Türkiye’de oluşan yeni düzenle mukayese etmektedir. Buna göre Tanzimat, devlete Akdeniz’i; 1. Meşrutiyet, Rumeli’yi kaybettirmiştir. 2. Meşrutiyet ise imparatorluğu parçalamıştır. Ülkenin durumu bu haldeyken İstanbul’daki meşrû hükümetin tarafsızlık politikası nedeniyle halk, Sivas Kongresi’ne ve istifa etmiş bir generale bağlanmıştır. Bir başka ifadeyle Mustafa Kemal Paşa ve diğer komutanların hiçbirisi sandıktan çıkmamıştır. 1960 sonrası yeni siyasal düzende sosyalizm ile etnik bölücülüğün harmanlandığı bir düzende devletin bekasının tehlikeye girmesi sonucunda bahsettiği tarihi sürecin yineleneyeceğini ifade etmektedir. Lokomotif ve katar metaforu üzerinden anlattığı bu süreçte, katar devrilinceye kadar beklenilmeyecek tıpkı geçmişte olduğu gibi yeni bir lokomotifle bağlanılacaktır (Taşer, 1970). Bu bağlamda değerlendirdiği 1961 Anayasası, Taşer’e göre mevcut kargaşanın sebebidir. Zira ona göre kurumların her biri kendi içinde çalışmakta ve birbirleriyle irtibatsız durumdadırlar. Aralarında koordinasyonun olmadığı bu düzende yeni anayasa düzeni sağlayamamaktadır. Bu nedenle yeni bir düzenin kurulmasını zaruri görmüştür (Taşer, 1969g). Taşer, Türk tarihinde devletin konumunu verdiği spesifik örneklerle somutlaştırarak yaşadığı dönemin siyasi sorunlarıyla ilişkilendirmiştir. Onun görüşlerinin temel noktalarından birini oluşturan devlet otoritesine yaptığı vurgu, esasında devletin konumunu tahkim etmeye yöneliktir (Yılmaz, 2017: 669-670). Bu nedenle idari uygulamalara koşulsuz bir itaatın olduğu görülmektedir. Bu noktada Taşer’in neslinden olan birçok Türk milliyetçisini yayınladığı dergilerle yetiştiren ve bilhassa “Bozkurtların Ölümü” ve “Bozkurtlar Diriliyor” romanlarıyla Türkçü romantizmle milliyetçi bir neslin inşasında etkili olan Nihal Atsız (Gürgür, 2021: 10; Ayvazoğlu, 2013: 199) çizgisinden farklılaşmaktadır. Esasında Atsız’ın milliyetçilik anlayışında da devlet mefhumu milletin bütünlüğünü sağlayan üstün bir değerdir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti’ni dahi demokratik kazanımlarla değil, devletin devamlılığını sağladığı için muteber kabul etmektedir. Ancak Taşer’in fikrî bakışında yer alan idari uygulamalara karşı koşulsuz tasdik, Atsız’ın bakışında mevcut değildir. Mesela Atsız, Celali İsyanlarını bastıran Kuyucu Murat Paşa’nın, isyan edenlerle birlikte akraba, hemşehri, eş-dost birçok kişiyi öldürmesini devşirme olmasıyla gerekçelendirmiştir. Zira ona göre devletin çözülüşü, bürokraside devşirmelerin Türkleri etkisiz kılmak için yaptığı mücadeleyle başlamıştır (1944-1945 Irkçılık-Turancılık Davası, 1950). Oysaki Taşer’in ifadelerinde Kuyucu Murat, yanlış değerlendirilen, ilerlemiş yaşına rağmen

devletin otoritesini sağlayan fakir, dindar ve sadık bir bürokrat olarak tasvir edilmektedir (Aksun, 2021: 23-24). Taşer'in devlete attığı üstünlük hiç şüphesiz hem kendi şahsi değerleriyle hem de Ülkücü gençlerin düşünsel temellerini şekillendirmeye yönelik kaygılarla ilgilidir. Zira 1970'lerin başında Mao'nun devrim uygulamasından yola çıkarak gerilla savaşı başlatmayı ve düzenli ordu kurulduktan sonra devlete hâkim olmayı (Çayan, 1970) tasarlayan radikal sol gruplar ortaya çıkmıştır. Bazıları ise köylülerin yanı sıra işçileri de kapsayan kuvvetli bir iletişimle devrimi yapmayı planlamıştır (Zileli ve Akalın, 1970). Marksist-sosyalist rejim tasavvurlarının pratiksel aşamasına geçildiği bir dönemde milliyetçi gençler üzerinde oldukça etkili bir isim olan Taşer'in otoriter devlet anlayışının bir yönü hiç şüphesiz anayasal rejimi konsolide etmeye yönelik olduğu söylenebilir. Zira tarihte spesifik örneklerle açıkladığı idari uygulamalara karşı koşulsuz bir itaat gösterirken yaşadığı dönemde idari mekanizmanın milliyetçi camiaya karşı uygulamalarını kapsamlı bir şekilde analiz etmiştir. Öyle ki yaşadığı dönemde Ülkücü teşkilatların kontrollü ilerlemesinde Taşer'in analitik değerlendirmelerinin ve gençleri doğrudan yönlendirmesinin etkisi olduğu görülmektedir.⁶

5. DÜNDAR TAŞER'E GÖRE MARKSİZM

Türk siyasi tarihinde 27 Mayıs askeri müdahalesi hususunda farklı gruplar arasında uzlaşa sağlanamamıştır. Liberal-sağ siyasette ve muhafazakâr kesimde bu müdahale kabul görmezken müdahalenin akabinde hazırlanan 1961 Anayasası, Marksist-Sosyalist düzen tasavvurlarına özgürlük ortamı sağlamasından dolayı sol gruplar tarafından savunulmuştur. Ancak Türk solu, 1961 Anayasası'ndan sonra Türkiye'nin geleceğine dair sunduğu düzen önerileriyle birçok fraksiyona ayrılmıştır. Bunlar içerisinde YÖN dergisi çizgisinde olanlar, ordunun öncü kuvvet olduğu Atatürkçülükle harmanlanmış bir sosyalizm hedefindeyken TİP, demokratik yollarla sosyalizme geçişi savunmuştur. Üniversite öğrencileri ise 1965'e kadar Atatürk devrimlerinden ilham alırken 1965'ten sonra fikrî bakışında keskin dönüşümler yaşamıştır. Sosyalizmi Türkiye'nin meselelerine çözüm olarak gören öğrencilerin düşünsel değişiminde üniversitelerde çalışmalarını yürüten Fikir Kulüpleri Federasyonu (Yıldırım, 2008: 44-45) ve sol görüşlü entelektüeller oldukça etkili olmuştur. 1960'lı yıllarda Marksist düzene temayül o kadar kuvvetli yaşanmaya başlamıştır ki 1961 Anayasası yapılırken "sosyal" kelimesinin dahi sosyalizmi çağrıştırmamasından dolayı

⁶ Bu bölüm Ülkücü Hareket bölümünde tartışılacaktır.

yarattığı rahatsızlığa (Soysal, 1961) karşın 1960'ların sonuna doğru sosyalist devrim planları açıkça yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye'de kurumların, aydınların ve meslek kuruluşlarının Marksist düzen tasavvurlarına güçlü eğilimi karşısında Marksizm'in Türk sosyal bünyesine uymadığını söylemek yeterli olmamıştır. Türk sağında, bu teorinin yine kendi içinde değerlendirmesini yapacak kadar Marksizm'e hâkim olan aydın bakışına ihtiyaç duyulmuştur. Marksist teorinin çatışmalarını irdelleyen entelektüellerden birisi olan Dündar Taşer, bu konudaki yazılarıyla milliyetçi camianın fikrî bakışını şekillendirmiştir. Taşer, bu teorinin çelişkilerini analiz ederek eksik kaldığı yanlarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Marksizm'e göre iktidar mücadelesi hükümetlerle fertler arasında yaşanmaktadır. Hükümetlerin müdahalesi en aza indirmeye ve ferdin hâkimiyeti artırılmaya çalışılmaktadır. Bunun nihai aşamasında proletarya siyasal iktidarı ele geçirerek sınıf ayrımının ve özel mülkiyetin olmadığı bir toplum yaratacaktır (Marx ve Engels, 2013: 82-85). Taşer ise mülkiyetsiz toplum modelinin Marks'ın iddia ettiğinin aksine hükümetlerin varlığını güçlendireceğini düşünmektedir. Zira bütün mülklerin bir otoritenin eline geçmesi durumunda iktidar tek güç haline gelecektir. Böyle bir sistemde işçi direnişleri sona erecek, üstelik işçinin seçebileceği ikinci bir alternatifi de olmayacaktır (Taşer, 1970c). Taşer'in üzerinde durduğu ikinci çelişki, Marksist teorinin artı değer kavramıdır. İşçinin kendi ihtiyacının fazlası olarak ürettiği emek, işverenin kârını oluşturmaktadır. Taşer, artı değer ölçülmesinin mümkün olmadığını düşünmektedir. Zira artı değer ölçülmesinin imkânsızlığını, zaman ve harcanan enerji konusundaki belirsizlikle temellendirmiştir. Duvarı boyayanla tuvali boyayanın eşit tutulamayacağını belirten Taşer'e göre müziğin, sanatın, şiirin ve resmin değerinin ölçülmesini sağlayacak kriter belli değildir (Taşer, 1970j).

Taşer'in tenkit ettiği bir diğer husus Karl Marks'ın üst yapı olarak nitelendirdiği kültürel unsurlara karşı bakışıdır. İnsanlık tarihini sınıflar arası çatışma olarak nitelendiren ve burjuva hâkimiyetinin yıkılmasını, ileri sürdüğü diyalektik bakışının doğal sonucu olarak gören Marks'a göre din, ahlak, örf, hukuk gibi kavramların reel karşılığı bulunmamaktadır. Bütün bunlar burjuvanın kendi hâkimiyetini korumak için insanları inandırdığı argümanlardır ve sadece burjuva çıkarlarını korumaktadır (Marx ve Engels, 2013: 65-67). Taşer ise Marksizm'in toplumu bütün yönleriyle iktisadi bir temele oturtmasının yanlışlığını, insanın duygu yönünü göz ardı etmesiyle

açıklamıştır. Zira insan seven, nefret eden, fedakârlık gösteren ve kin duyan bir varlıktır. Bundan dolayı romantizmi inkâr eden Marksizm'in gerçekliğini sorgulamış, Türkiye özelinde ise karşılığının olmadığına kanaat etmiştir. Zira Türk solu dahi realist olan Şefik Hüsnü'yü değil romantik olan Nazım Hikmet'i yüceltmektedir. Ona göre Sakarya'da galip gelen, Sina Çölü'nü aşkıran bu duygu Marksizm'le çatışmaktadır. Ayrıca bu duygunun evrenselliğini vurgulamakta ve bu duygunun 2000 yıl sonra Yahudileri Kudüs'e getirtip devlet kurdurduğuna dikkat çekmektedir. İslam ülkelerinin perişanlığı da bu duygunun tükenmesiyle açıklamıştır. "His, fikrin barutudur" şeklinde açıkladığı romantizm ona göre milletleri harekete geçiren en temel duygudur (Taşer, 1970f). Marksizm'in reddettiği din, milliyet, vatan gibi mefhumların aradan yıllar geçse de yaşamaya devam edeceğini düşünmektedir. Zira bu kavramların gerçekçi ve güçlü olduğu için eski olduğuna inanmaktadır (Taşer, 1970j).

Taşer'in mütemadiyen üzerinde durduğu konulardan birisi de Türk solunun Atatürk ile sosyalizm arasında kurduğu müspet bağlantıdır. Hâlbuki Taşer'e göre bu kesim Atatürkçü olmamakla birlikte hareket ve fikirlerini Atatürk'e dayandırarak fikirlerini Atatürkçülük ile kamufule etmektedir:

"Yazarsanız solcu olmak lâzım! Viskinizi içer. Amerikan sigarasının dumanını üflersiniz. Oğlunuz (High School)'de, kızınız (Robert College)'de okur, spor arabanız kapıda bekler, en ucuzundan sömürü edebiyatı yapar, 'NATO ittifakından çıkmazsak Rusya bizi ezer' diye milleti tehdit edersiniz, Türkiye'yi her bölgesi ayrı milletle dolu imiş gibi ayrı mütalâa edersiniz, ırkları, mezhepleri, dilleri dilinize dolar bütün nifak unsurlarını diriltirsiniz. Hain, bölücü, yıkıcı değil, Atatürkçü devrimci, ilerici sayılırsınız." (Taşer, 1970k)

Bu husustaki düşüncesinin doğruluğunu ispatlamak için "Acaba, bu kimseler hakikaten Atatürk'e saygı ve sevgi duyuyorlar mı?" diyerek sol düşüncenin duayenlerinin, tarihinin kritik devirlerindeki hareket tarzına bakmıştır. Buna göre Millî Mücadele yıllarında Şefik Hüsnü Deymer'in, Millî Mücadeleye karşı çıkması ve hatta bir kısım toprağın İtilaf devletlerinin eline geçmesi neticesinde geriye kalan toprakların daha kolay sosyalistleştirileceğini düşünmesi, verdiği örneklerdendir (Taşer, 1969j). Deymer'in bu amaçla İngilizlerle anlaştığını söyleyen Taşer'e göre üzerinde durulması gereken bir diğer isim Türk solunun kahramanı olarak görülen Nazım Hikmet'tir. Nazım Hikmet'in Millî Mücadele'nin en kritik devresinde Rusya'ya gitmesini ve 1921'den 1927'ye kadar orada kaldığını hatırlatarak cepheden ayrılmanın dahi ihanet olarak adlandırıldığı bir dönemde altı yıl

yurtdışında kalan bir insanın vatansever ilan edilmesini milli idrakte alay etmek olarak tanımlamıştır (Taşer, 1969k).

Marksistlerin kendilerini Atatürkçü olarak tanımlamalarına Marksizm'in ideolojik çizgisi ile Atatürk'ün görüşleri ve hayatı arasındaki çelişkilerden yola çıkarak bu kesimin Atatürkçü savunularının gerçekçi olmadığını savunmuştur. Buna göre Marksistler özel mülkiyete, milliyete ve Batı'ya muhalif bir ideolojiye sahiplerdir. Ancak Marksistlerin savundukları ideolojinin aksine Atatürk'ün özel mülklerinin olması, Türk milletini her şeyden üstün tutması ve politikasının Batı'ya dönük olması Taşer'e göre Atatürk'le Türk Marksistlerin karşıt kutuplarda olduğunun en açık göstergesidir (Taşer, 1969l). Zira Atatürk özel mülkiyet taraftarıdır, çiftlikleri mevcuttur. Batı ile ilk ittifak Atatürk döneminde yapılmıştır. Sınıf kavgasını reddetmiş imtiyazsız bir toplum idealini yerleştirmeye çalışmıştır. Devlet bütünlüğünü bozacak muhtariyet taleplerine kesinlikle müsamaha göstermemiştir (Taşer, 1970l).

Taşer, Atatürk'ün komünizmin tehlikeleri ve zararları üzerine söylediği ifadeleri doğrudan alarak Marksistlerin Atatürkçü olmadığını göstermeye çalışmıştır.⁷ Bu konuda gerek Marksistlere gerek CHP yöneticilerine öfkeli olduğu görülmektedir. Zira şapka inkılabını küçümseyen ama doğa kanunlarından bahseden CHP'lileri ve Atatürkçülüğün bir ileri aşaması sosyalizm olacağını düşünen Marksistlerin, Atatürkçülük tanımlamalarını dürüst bir yaklaşım olarak görmez. Hatta bu kesimin açıkça düşüncelerini ortaya koyamayıp Atatürk'ün arkasına sığınıp rejimi tehdit etmesini korkaklık, utanmazlık, hainlik ve iftira olarak tanımlamıştır (Taşer, 1970m). Zira Taşer'e göre Atatürk'ün sağlığında iken komünizme karşı en sert tedbirleri almasından dolayı Marksistlerin yeraltı faaliyetleriyle çalışmalarını yürütmesi, Atatürk'ün kurduğu demokratik sistemin Marksizm'e tavizkar olmadığını göstermektedir (Taşer, 1969j). Ona göre bu kesimin bir diğer özelliği savundukları ideoloji ile yaşantıları arasındaki çelişkidir. Bu bakış açısına göre Türk Marksistleri, proletaryanın aksine burjuva sınıfının özelliklerini taşımaktadır:

⁷ Bu konuda bilhassa Afet İnan'ın Atatürk'ten aktardığı ifadeler üzerinde durmuştur: Atatürk'ün “Devletçilik prensibi; bütün istihsal ve tevzi vasıtalarını fertlerden alarak, milleti büsbütün başka esaslar dâhilinde tanzim etmek gayesini takip eden sosyalizm prensibine müstenit kolektivizm yahut komünizm gibi hususi ve ferdi iktisadi teşebbüs ve faaliyete meydan bırakmayan bir sistem değildir.” ifadesi, onun sosyalizmi kesinlikle reddettiğinin en bariz kanıtı olarak sunulmuştur (İnan, 1999).

“Üç memur aylığı kadar harçlık alırsınız, fabrikatör babanız, altınıza bir araba da çekmiştir. Saçınızı enseye indirip bıyığınızın iki ucunu sarkıtınız mı her şey değişir, çenenize ulaşan favorilerle herkese tepeden bakarsınız, Mao’nun sözü Lenin’in nutku. Marx’ın manifestosundan kırık dökük bellenmiş cümleleri tekrarlıyorsunuz, Ahmed’in tarlasını Mehmed’e bağışlar, işçiyi greve kıskırtır, çiftçiyi işgale gönderirsiniz.” (Taşer, 1970k)

1961 Anayasası’ndan sonra Marksist-Sosyalist düzen tasavvurlarının açıkça yapıldığı ve 1968 gençlik eylemleriyle sol düşüncenin popüleritesini artırdığı bir dönemde Marksizm’in yanlış olduğunu söylemek yeterli olmamıştır. Türk sağında bu teoriyi sosyal, kültürel ve ekonomik yönden değerlendirecek aydınlara ihtiyaç duyulmuştur. Taşer’in, bu bağlamda milliyetçi camianın Marksizm’e karşı düşünsel yönden kendini savunacak argümanlar geliştirmesinde etkili bir fikir inşacısı olduğu söylenebilir. Fikirleriyle hem okur kitlesi üzerinde hem de Ülkü Ocakları adıyla örgütlenen milliyetçi gençlik kuruluşlarında etkili olmuştur.

6. DÜNDAR TAŞER VE ÜLKÜ OCAKLARI

Türkiye’de üniversiteler, 1965’ten itibaren ideolojik öğrenci gösterilerine sahne olmuştur. Söz konusu bu süreçte sol görüşlü öğrencilerin sağ görüşlü öğrencilere göre daha aktif olduğu görülmektedir. 60’lı yılların sonundan itibaren ise üniversitelerde şiddet içeren olaylar yaşanmaya başlamıştır. Radikal sol öğrenci örgütlerinden bazılarının gerilla taktiğini seçmesi şiddeti başlatan en önemli gelişme olmuştur (Mardin, 1978: 230-231).

Eğitim sisteminin öğrencilerin yemek, yurt, kitap eksikliği gibi ihtiyaçlarını karşılayamaması öğrencilerde büyük bir öfke patlamasına neden olmuştur. Bu problemlere karşı başlattıkları işgal ve boykot faaliyetleri bir süre sonra her türlü otoriteye karşı tepkiselleşmeye başlamıştır. Anayasal düzeni değiştirmeye ve devlet yönetimini ele geçirmeye çalışan radikal sol, sosyo-ekonomik sorunların Marksist-sosyalist düzen değişikliğiyle çözümlenebileceğini düşünmüştür (Hobsbawm, 1996: 349-350; Ahmad, 1995: 202-203). Bu durum karşısında milliyetçi gençler ise Ülkü Ocakları adıyla teşkilatlanarak radikal sol öğrenci örgütlerine karşı düşünsel savunma alanı oluşturmuşlardır. Hiç şüphesiz milliyetçi gençlerin gerek örgütlü mücadelelerinde gerekse ideolojik bakışlarının şekillenmesinde beslendikleri en önemli kaynak, milliyetçi kanaat önderleri ve fikir inşacıları olmuştur. Bu bağlamda Taşer’in, milliyetçi gençler üzerinde en etkili isimlerin başında geldiği söylenebilir. Esasında her ne kadar Türkeş’in parti içerisinde sağ kolu

olsa da gençlerin parti etrafında siyasallaşmasının daha ötesinde bir amaca kendisini adanmıştır. Gençliğin siyasi programlar ve kadrolar içinde değil ülküler ve fikirler etrafında toplanmasını istemiştir. Gençlerin kendi örgütsel yapılarını kurmaları neticesinde daha da büyüyecekleri ve fikirlerini yayacaklarını planlamıştır. Bu nedenle parti çalışmalarından gençlerin çalışmalarını ayırmıştır. Ülkü Ocaklarının Anadolu’da örgütlenme aşamasında bilhassa Dündar Taşer etkili olmuştur. Erol Güngör’ün tespitine göre Cumhuriyet tarihi boyunca birçok fraksiyona bölünen milliyetçi gençlik, onun bu çalışmaları neticesinde bir bütünlük halinde yoluna devam etmiştir (Güngör, 1979). Bununla birlikte Taşer, hiçbir zaman gençlerle birlikte dernek çalışmalarında yer almamış ancak çıkan herhangi bir ihtilafta hakem olarak problemi rasyonel yöntemlerle çözmüştür (Bilge, 1973).

Dönemin kaotik ortamında milliyetçi gençliğin radikalleşmesinin önüne geçen Taşer, diğer yandan dönemin güç merkezleriyle uyum içerisinde süreci yönetmiştir. Milliyetçi gençleri dönemin ‘devletlüler’ine karşı bir baskı ve güç unsuru olarak konumlandırmamıştır. Söz konusu bu davranış kalıbı, dönemin konjonktürel ortamında milliyetçi gençlerin hareket şeklinin en belirgin özelliğidir. Bu çizginin 1977’ye kadar görece korunduğu görülmektedir (Eren, 2024: 241). Mesela TRT’de dönemin gençlik liderleriyle yapılan bir tartışma programına karşı Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın yaklaşımı, milliyetçi kitle ile idari mekanizma arasındaki ilişkinin ve iletişimin kontrol edilen seyri açısından dikkat çekmektedir. Şöyle ki, Türk Ocağı’nın tarihi binasına Demirel Hükümeti tarafından el konulmasının ardından Dündar Taşer’in yardımıyla milliyetçi gençler Cumhurbaşkanından randevu almıştır. Türk Ocağı Ankara Şubesi Başkanı olan Cezmi Bayram, Taşer’in talimatıyla Cevdet Sunay’a sunulmak üzere bir rapor hazırlamıştır. Dündar Taşer, Cumhurbaşkanıyla görüşmeye gidecek heyete “*‘Ramiz’i de alın. O, bir akşam evvelki televizyon programını seyretmiştir, bakalım intibaa ne?*” (Eren, 2024: 240) diyerek Ülkü Ocakları Başkanı Ramiz Ongun’un da heyete katılmasını istemiştir. Zira iki gün önce gençlik liderlerinin ideolojik bakışıyla ilgili bir program yayınlanmıştır. Bu programa katılan diğer gençlik liderleri Dev-Genç Başkanı Ertuğrul Kürkçü ve Sosyal Demokrasi Dernekleri Başkanı Semih Eryıldız’dır. Cevdet Sunay, milliyetçi gençlerin taleplerini dinlemiş, ardından Ramiz Ongun’a dönmüş ve TRT’deki programı kastederek “Aferin, Türk genci senin gibi olur. Neydi ötekilerin kılık kıyafetleri, sözleri, üsluplar?” şeklinde tepkisiyle Ülkü Ocağı Başkanı’nı takdir etmiştir (Bayram, 2008a). Nitekim Cumhurbaşkanının İsmet İnönü’yle yaptığı bir görüşmede Dev-Genç’in eylemlerinden şikâyet

etmesi üzerine İsmet İnönü'nün “Bir de Ülkü Ocakları var” (Toker, 1971: 156-157) şeklindeki cevabı, milliyetçi gençleri üniversite olaylarının diğer sorumlusu olarak konumlandırma amacı taşımaktadır. Buna karşılık Cumhurbaşkanı'nın “*Onlar milliyetçi, vatansever gençlerdir. Komünizme karşı mücadele ediyorlar.*” (Taşer, 1972a) şeklindeki cevabı ise milliyetçi gençliğin ideolojik çizgisini devletin en üst kademesine anlatma ve tanıtmaya kaygısı taşıyan girişimlerin karşılık bulduğunu göstermektedir.

Cumhurbaşkanı'nın milliyetçi gençleri tasdik eden bu ifadesinin ötesinde doğrudan yardım görmelerini sağlayan bir diğer gelişme yine Dündar Taşer tarafından sağlanmıştır. Ankara Üniversitesi'nde radikal sol görüşlü öğrencilerin, Mustafa Dikici adlı öğrenciyi yaralamalarının ardından olaya şahit olan asistanlara saldırmaları üzerine asistanlar polis yardımıyla üniversiteden çıkarılmıştır (Asistanların Basın Bildirisi, 1970). Bu olaydan hemen sonra asistanlar, Dündar Taşer'in girişimiyle Cumhurbaşkanı'ndan randevu almışlardır. Taşer, gidecek öğrenci heyetine üniversitelere sadece öğrencilerin değil aynı zamanda öğretim üyelerinin de cebren girişlerinin engellendiğini Cumhurbaşkanı'na bildirmelerini istemiştir. Yapılan görüşme neticesinde Cumhurbaşkanı tarafından Ankara Valisi Ömer Naci Bozkurt'a verilen talimat sonucunda asistanlar kendilerini korumak için ruhsatlı silah sahibi olmuştur (Bayram, 2008b). Taşer'in, cumhurbaşkanı makamı tarafından milliyetçi gençlerin ideolojik mücadelelerinin anlaşılmasını sağlayan bu girişimlerle birlikte kamuoyunda da milliyetçi gençler hakkındaki intibaayı şekillendirici müdahalelerde bulunduğu görülmektedir. Mesela 1970'in başında Necmettin Erbakan'ın Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanlığı seçimlerinde Erbakan'ın röportaj teklifini reddetmesi üzerine Erbakan ile gazeteciler arasına giren gençlerin milliyetçi gençler olduğu yönünde haberler, basında yayınlanmıştır. Taşer ise bir basın toplantısı düzenleyerek milliyetçi gençlerin sadece derslerine çalışmak ve olaylara karışmamak üzere kesin talimat aldıklarını bildirmiştir. MHP'li gençler Taşer'in beyanatına göre artık siyasi ve fikri çatışma ortamından uzak duracaklardır (Seçim Zinciri, 1970). Taşer'in aynı zamanda bu müdahalesiyle milliyetçi gençlerin ideolojik bakışlarının, ideolojik ve siyasi bakışında dini ön plana çıkartan Erbakan çizgisinden ayrı olduğuna dair kamuoyunda netlik oluşturmaya çalıştığı görülmektedir.

1970'lerin başında Demirel Hükümeti'nin öğrenci olaylarında Marksist gençlik kitlesi ile milliyetçi gençlik arasında bir dengeye giderek aşırı uçlar tanımlamasını kullanması hükümet ile milliyetçi kanat arasında gerginliğin en temel noktası olmuştur. Bu hususta üniversiteleri işgal eden,

hocaları tehdit ederek Marksizm lehine demeçler verdiren, öğrenciden cebren haraç toplayan Marksist öğrenci örgütleri karşısında hiçbir tedbir almayan hükümet politikasını üniversite olaylarının artmasının bir diğer sebebi olarak görmüştür (Taşer, 1970n). Dönem içerisinde aşırı sağ ve faşizm kavramları sıklıkla kullanılmıştır. Marksistlerin yanı sıra devlet merciinde yer alan kişilerin dahi Türkiye aktüalitesini tasvir ederken bu kelimeleri kullanması milliyetçi kesime karşı olumsuz bir kamuoyu oluşturmuştur. Bu nedenle üniversitelerden milliyetçi gençler el çekmişler ve olaylara karışmama kararı almışlardır. Ayrıca hükümetin, Türk Ocağı'nın tarihi binasını basıp milliyetçi gençleri gözaltına alması da milliyetçi kitlenin hareket tarzında tetikleyici olmuştur. Taşer, hükümetin tarafsızlık adına milliyetçi gençleri aşırı uçlar tanımlamasıyla Marksistlerle dengelemeye çalışmasının milliyetçi camiada bezginlik ve bıkkınlık yaşamasına neden olacağını uyarısını yapmıştır (Taşer, 1970o). Zira Marksistlerin silahlı eylemlerine, üniversite hocalarına karşı cebri muamelelerine karşı üniversite senatolarının, hükümetin ve polisin müdahale etmemesi (Taşer, 1970p) Taşer'in analiz ettiği ve Ülkücü gençlik yapılanmasının hareket tarzını belirleyen dönemin sorunsallarındandır. Marksistlerin şiddet içerikli eylemleri gerçekleştirmelerine, üniversiteleri işgal etmelerine ve polisle silahlı çatışmaya girmelerine rağmen milliyetçi gençlerin olayların diğer sorumlusu olarak konumlandırılması Taşer'e göre aşırı solun karşısına aşırı sağın yerleştirilerek ikisi arasında yaşanan ideolojik çatışma algısının kamuoyunda yerleşmesi planına yöneliktir. Bu sayede yetkili ve sorumlu kişiler de mevcut durumu aşırı sol ile aşırı sağın çatışmasına indirgeyecektir (Taşer, 1969j):

“Milliyetçinin bir suç işlemesi gerekmez: O denge olsun diye suçludur, yetkililer melek sanılsın diye suçludur, her vesile ile suçsuz olduğunu ispat etmek zorundadır, yoksa kurtulması kabil değildir. Ayağı bir sürçerse, suça benzer bir iş yaparsa basını, politikacısı idarecisi ile sol cephenin savleti altında kalacağını bilmektedir. Koca bir şerirler ittifakı karşısında yapayalnızdır. Bunlardan korkar mı? Hayır. Bir ömür böyle yaşamıştır.” (Taşer, 1972b)

Taşer'in tespitleri milliyetçi camiayı iç politikada denge politikasıyla olayların diğer tarafı olarak konumlandıran üst bir mekanizmaya işaret etmektedir. Taşer'e göre milliyetçi camia, yetkili mercidekileri tenkitten kurtaran paratoner özelliğe sahip bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Hükümetin söz konusu denge politikasıyla meseleyi sağ-sol çatışmasına

indirgeyerek kamuoyunda tarafsızlık imajı oluşturmaya çalıştığını açıkça ifade etmiştir:

“...iktidarın yapması gerekli olan sola karşı tedbir almak ve uygulamaktır. O da nihayet hedefi tayin edip, geçte olsa icraata girişti sanıyorduk. Hâlbuki bu böyle değildir. İktidar talebeleri dövüştürüp barıştırmak gibi bir oyun içinde imiş, 19 Mayıs nutuklarından anladık ki iktidarımız Türkiye’nin emniyet ve selâmetinden sorumlu değil de talebe kavgasından rahatsızmış. Ha birde iki tarafa da karşı imiş, yaa sayın iktidar kimsenin yanında değilmiş, yani rejimi yıkmak isteyenle, yerinde tutmak isteyenle aynı gözle bakıyormuş, ikisine de taraftar değilmiş, dediklerini anladık.” (Taşer, 1970r)

Dündar Taşer’in siyasi sürece dair analitik ve sorgulayıcı yaklaşımının milliyetçi gençlerin ideolojik mücadelede temkinli hareket etmesini sağladığı söylenebilir. Ayrıca Taşer, doğrudan gençlerin hareket tarzına müdahale ederek olayların dışında kalmasına çaba göstermiştir. Milliyetçi gençlere nasıl hareket edeceklerine dair davranış kalıplarının belirlenmesinde oldukça etkili bir isim olarak öne çıkmıştır. Öyle ki bizzat milliyetçi gençlik teşkilatlarını yönlendirdiği ve onlara kılavuzluk yaptığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda milliyetçi gençlik hareketinin 1970’lerin başında kontrollü ilerlediği görülmektedir. Zira siyasi sürecin çok değişken ve kaygan durumu karşısında Ülkü Ocaklarının 1970’lerin başı ile 1970’lerin sonundaki hareket tarzındaki farklılığının temelinde -hiç şüphesiz başka faktörlerin etkisiyle birlikte- Dündar Taşer’in önemli bir aktör olduğu söylenebilir.

7. SONUÇ

Dündar Taşer, 1960 ile 1980 arası dönem olarak tanımlanabilecek iki darbe arası süreçte milliyetçi ideolojinin düşünsel çerçevesini şekillendiren önde gelen fikir inşacılarından birisi olmuştur. Erol Güngör ile Marmara Kiraathanesi’nde yaptığı sohbetler, İstanbul’da yüksek tahsil öğrencileri tarafından ilgiyle takip edilmesini sağlarken Ankara’da ise başında bulunduğu KÜBİTEM’de düzenlenen konferans ve seminerlerle üniversite öğrencilerini Marksizm’e karşı yetiştirmeye amaçlamıştır. Bununla birlikte Taşer’in fikirlerinin kamuoyunda tanınmasını sağlayan Devlet gazetesi olmuştur. Milliyetçi fraksiyonun gayri resmi yayın organı olan ve aydınlarla milliyetçi taban arasında iletişimi üstlenen Devlet gazetesinin yayınlanmasını sağlayan çalışmalar içerisinde yer alan Taşer’i, gençlik örgütleri ve Anadolu’daki milliyetçi teşkilatlar yakından takip etme

fırsatı yakalamıştır. Fikirleriyle milliyetçi camianın düşünsel bakışını şekillendirmiştir. Onun Türk milliyetçiliği düşüncesinin Atsız çizgisinden farklı olduğu ifade edilebilir.

Seküler milliyetçiliğin aksine dini, Türk milliyetçiliğinin bir parçası olarak sabitlemiştir. Ancak söz konusu bu çizgi, ideolojik ve siyasi bakışında dini ön plana çıkartan Necmettin Erbakan'ın siyasi; Akıncılar ve Büyük Doğucular adlı grupların fikrî yaklaşımlarından farklıdır. Din, onun bakışında sosyal bir gerçeklik ve tarihi bir realitedir. Taşer, Türk-İslam düşüncesinin ikinci ayağı olan dini keskinleştiren yaklaşımların aksine İslamiyet öncesi dönemlerle ilgili verdiği örneklerle İslam'ı Türkleştirdiği görülmüştür. O halde dinin, onun argümanında millî bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Türk-İslam düşüncesinin inşasında ve MHP'nin siyasi ve ideolojik yönünün şekillenmesinde etkili olmuştur.

Taşer, fikirleriyle parti kadrolarında ve gençlik teşkilatlarında etkili olurken Cumhuriyet'in kurucu kadrosuyla fikrî çatışma içerisinde olmamıştır. Esasında Cumhuriyet dönemi uygulamaları birçok farklı siyasi ve fikri grup tarafından tenkit edilmiş ve bu gruplar kayda değer takipçi kitlesi edinmişlerdir. Bu eleştirilerin odak noktasının başında çoğunlukla Batılılaşma politikası ve uygulamaları yer almıştır. Ancak Taşer, Batılılaşmanın yanlışlarını Tanzimat'la başlatırken Cumhuriyet dönemi Batılılaşma politikasını sürecin devamı olarak görmüş ve bu dönemi Batılılaşma mefhumunun temel müsebbibi olarak temellendirmemiştir.

Cumhuriyetin kurucu kadrosu onun için Millî Mücadele'yi başarıya ulaştırması ve devletin devamlılığını sağlaması yönüyle oldukça kıymetlidir. Gerek Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun bu yönünün gölgelenmemesi gerek Cumhuriyet tarihi boyunca birçok fraksiyona bölünen milliyetçi camiada aradığı bütünlük düşüncesinin, onun fikirlerinde etkili olduğu söylenebilir. Zira onun Türk milliyetçiliği düşüncesinde belli bir coğrafi mekânın ya da kimlik unsurlarının keskinleştirilmediği görülmektedir. Milliyetçiliği, milli şuur olarak odaklarken bunu da aidiyet duygusuyla temellendirmiştir. Bu bakışta hissiyatın temel kriter olduğu görülmektedir.

Taşer, milliyetçi camianın düşünsel çerçevesinin şekillendirilmesinde etkili olurken onu ön plana çıkartan bir diğer husus ise milliyetçi gençlik teşkilatları üzerindeki etki gücü olmuştur. Sağ-sol çatışması olarak literatüre geçen söz konusu kaotik ortamda milliyetçi gençlerin davranış kalıplarının belirlenmesinde birinci derecede rol oynamıştır. Zira milliyetçi gençlerin idari mekanizma ve kamuoyu tarafından

anlaşılmasını amaçlayan müdahalelerde bulunmuştur. Bilhassa Ülkü Ocaklarının idari mekanizma tarafından ideolojik yönünün anlaşılmasını amaçlamıştır. Hatta devletin en üst mertebesi olan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'da Ülkü Ocaklarına karşı müspet intibaa'nın oluşmasını Dündar Taşer sağlamıştır. Marksizm'e karşı mücadele ettiklerine ve bu süreçte devlet kurumlarının yanında olduklarına dair oluşan izlenim, radikal sola karşı milliyetçi fraksiyon için önemli bir kazanım olmuştur. Diğer taraftan Demirel Hükümeti'nin milliyetçi gençleri Marksist gençlik örgütleriyle birlikte aşırı uçlar olarak tanımlayan ve eşitleyen yaklaşımı karşısında ise Ülkü Ocaklarının ideolojik mücadele ortamından geri çekilmesinde yönlendirici rol üstlenmiştir. Öyle ki milliyetçi gençleri sadece derslerine çalışmaları gerekliliği konusunda yönlendiren ve bu hususta etkili olan Taşer'dir.

O halde milliyetçi gençlik örgütlerinin ideolojik mücadele ortamı içerisinde savrulmaması ve kontrollü ilerlemesi, 1970'lerin başında Ülkü Ocaklarının pratiksel yönünün en belirgin noktası olarak öne çıkmaktadır. Zira Taşer'in idari mekanizmanın uygulamalarına karşı politik süreci sorgulaması, milliyetçi camianın temkinli hareket etmesinde etkili olmuştur. Esasında tartışmasız bir devlet otoritesi ve devlet üstünlüğü fikri onun fikriyatının en temel yönüdür. Hiç şüphesiz bu hususta devlet mefhumuna atfettiği üstünlük, onun kıymet hükümlerindendir. Bununla birlikte 1961 Anayasası'ndan sonra aydınların ve kurumların dahi sosyalist düzene karşı görece iltifatı ve eğilimine; anayasal düzenin değiştirilmesine yönelik radikal sol gruplar tarafından yapılan planlara karşı milliyetçi camiada oluşturmak istediği devlet otoritesinin tartışmazlığı fikri bu hususta etkili olmuştur. Ancak idari mekanizmanın milliyetçi fraksiyonu radikal sol ile eşitleyen söylemleri karşısında onun fikirlerindeki milliyetçi romantizm Altın Çağ retoriğinden çıkmış ve septik bir argüman üretmiştir. Bunun sonucunda siyasi olanla devlet nosyonuna ait olan birbirinden ayrılmıştır. Bu bakış açısının, idari mekanizmanın söylemlerinin ve tutumunun milliyetçi taban tarafından da sorgulanmasında etkili olduğu ifade edilebilir. Zira milliyetçi camia tarafından en fazla ilgiyle takip edilen aydınlardandır. O halde Taşer'in MHP içerisinde Türkeş'in sağ kolu olmakla birlikte gençlik teşkilatlarında en etkili isim olduğu söylenebilir. Fikirleriyle MHP'nin ve milliyetçi örgütlerin ideolojik çerçevesinin şekillenmesinde ve milliyetçi tabanın pratiksel yönünün belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda Dündar Taşer, milliyetçi fraksiyonun önde gelen fikir inşacılarından ve kanaat önderlerindendir.

8. SUMMARY

Dündar Taşer stood out as one of the leading idea builders and opinion leaders of the nationalist community during a chaotic period in Turkish political history defined as a right-left conflict. In 1968, he was one of the leading names in organizing the youth under the name of Ülkü Ocakları in order to prevent them from being drawn to Marxism against the Marxist youth wave sweeping in the world and Turkey. In this ideological conflict, he provided intellectual guidance to nationalist youth with his articles in Devlet newspaper, the most important publication organ of the nationalist community. Devlet newspaper is an opinion publication followed by the nationalist community, at the same time it is the unofficial publication organ of the Nationalist Movement Party. It was Devlet newspaper that made Dündar Taşer known to the public opinion and followed by the nationalist readership. For this reason, this study focuses on Taşer's articles in Devlet newspaper.

Qualitative research method was used in the study. Dündar Taşer's articles in Devlet newspaper were examined through content analysis. Taşer's ideas were discussed in connection with the political and ideological environment of the period. So much so that the broad freedoms brought by the 1961 Constitution, Marxist actions and revolutionary plans, student movements and ideological polarizations were the most prominent features of this period. With this research, Dündar Taşer's ideas and his influence on the nationalist community were evaluated. His analytical approach to the political events of recent history and his views on the conceptual framework of Turkish nationalism have made him stand out as an intellectual who is followed with interest, as well as his military and political identities. Dündar Taşer whose writings were followed by the military and civil bureaucracy, at the same time presented behavioral patterns to the nationalist youth on how to act. He is the right-hand man of Alparslan Türkeş and is also a very influential figure in the party cadres and youth organizations.

As a result of the study, it was seen that Dündar Taşer was one of the leading idea builders and opinion leaders within the nationalist community. Because it was effective in building the idea of Turkish nationalism within the nationalist community. He tried to be unifying in the thought of Turkish nationalism. It has been seen that throughout the history of the Republic, it has tried to overcome many ideological polarizations. He was also influential in the construction of Turkish-Islamic thought within the context of

nationalist ideology. However, he also evaluated the issue of religion from a national perspective. Moreover, he determined the practical aspect of the nationalist movement by providing behavioral patterns to the nationalist segment. It has been seen that Dündar Taşer's influence was very important in the controlled progress of nationalist groups during this period. His approach, which questioned the political process, was effective in the nationalist community's cautious action. This is the most obvious feature of the way nationalist groups acted in the early 1970s.

9. KAYNAKLAR

- 1944-1945 Irkçılık-Turancılık davası (1950, 24 Kasım), *Orkun*, Sayı 8, s.6.
- Acar, O. (2015). *İsmi Lazım Değil*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, Feroz. (1995). *Modern Türkiye'nin oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Akbay, M. (2017). *Anadoluculuk. Modern Türkiye'de siyasi düşünce milliyetçilik (515-532)*. Tanıl Bora, Murat Gültekin (Ed.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (2006). Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Atsız, (1950, 17 Kasım). Ülküler taarruzidir, *Orkun*, S. 7. s.3.
- Berkes, N. (1997). Batıcılık, ulusçuluk ve toplumsal devrimler (1). Cumhuriyet yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2007). Milliyetçi-muhafazakâr ve İslamcı düşünişte negatif Batı imgesi. *Modernleşme ve Batıcılık (251-268)*. Tanıl Bora, Murat Gültekin (Ed.) İletişim Yayınları İstanbul.
- Aksun, Z.A. (2021). Dündar Taşer'in büyük Türkiye'si, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Anayasa sosyalizme açıktır (1967, 6 Haziran). *Ant*, S. 23, s.3.4.
- Asistanların basın bildirisi (1970, 11 Mayıs), *Devlet*, S.58, s. 5.
- Aydemir, Ş.S. (1962, 12 Eylül). Artık devletçilik yetmez, *Yön*, S.39, s.14.
- Aytürk, İ. (2014). Nationalism and Islam in cold war Turkey (1944-69), *Middle Eastern Studies*, 50 (5), 693-719.
- Ayvazoğlu, B. (2103). *Tanrıdağı'ndan Hıra Dağı'na*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Bayram, C. (2008a, Şubat). Hatırlarda kalmasın diye, *Türk Yurdu*, 28(246), s.39.
- Bayram, C. (2008b, Mart). Hatırlarda kalmasın diye II, *Türk Yurdu*, 28(247), s.74-75.
- Bilge, E. (1973, Haziran). Yaşayan Dündar Taşer, *Bozkurt*, s.8
- Bora, T. ve Can, K. (2015). *Devlet, ocak, dergâh*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Devlet*, (1969a, 7 Nisan). S.1.
- Devlet*, (1969b, 6 Ekim). S.27. s.12.
- Cevap (1969, 29 Eylül). *Devlet*, S.26, s.6,7.
- Çayan, M. (1970, Haziran). Yeni oportünizmin niteliği üzerine, *Aydınlık*, S.20, s.138.
- Eminoğlu, N. H. (1972, Ağustos). Taşer'in ardından, *Töre*, S.15. s.6.

- Eren, N. (2023) Devlet gazetesi bağlamında Galip Erdem'in milliyetçiliğe bakışı, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26 (49), 295-315.
- Eren, N. (2024). *Türk siyasi tarihinde bir "devlet" mücadelesi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Feyizoğlu, T. (2000). *Fırtınalı yıllarda Ülkücü hareket*, Ozan Yayınları, İstanbul.
- Foucault, F. (1994). *Entelektüelin siyasi işlevi*, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı yayınları, İstanbul.
- Güngör, E. (1979, Haziran). Taşer'in en büyük hizmeti, Töre, S.97, s.15-16.
- Gürgür, G. (2021). *Yüzyıldan Yüzyıla*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Heper, M. (1985). *Türkiye'de devlet geleneği*, Çev. Nalan Soyarık, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Hobsbawm, E. (1996). *Kısa 20. yüzyıl*, Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- İnan, A. (1999). *M. Kemal Atatürk'ten yazdıklarım*, Yenigün Yayınları, İstanbul.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2000). *Türkiye'de siyasal fikir hareketleri*. Birey Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, M. M. (2019). *Başbuğ Türkeş*, Bukan Yayınları, İstanbul.
- Kılınç, E. (2012). *Damla damla yaşadıklarım*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Kırcı, H. (2017). *Zamanı süzerken*. Tulpar Yayınları, İstanbul.
- Landau, M. J. (1982). The Nationalist Action Party in Turkey, *Journal of Contemporary History*, 17 (4), 588-589.
- Mardin, Ş. (1978). Youth and violence in Turkey, *European Journal of Sociology*, 19 (2), s.229-254.
- Marx K. ve Engels F. (2013) *Komünist manifesto*. Çev. Celal Üster-Nur Deriş, Can Yayınları, İstanbul.
- Okuyan, Y. (2010). *O yıllar*. Doğan Kitap, İstanbul.
- Resmî Gazete (1960, 14 Haziran). S:10525, s.1533.
- Seçim Zinciri (1970, 12 Ocak). *Devlet*, S.41, s.4.
- Silvera, Alain. (1971). The French revolution Of May 1968, *The Virginia Quarterly Review*, 47(3), 336-354.
- Smith, A. (1995). *Küreselleşme çağında milliyetçilik*, Çev. Derya Kömürcü, Everest Yayınları.
- Smith, A. (2013). Küresel bir çağda uluslar ve milliyetçilik. Anthony G. (Ed.), *Sosyoloji içinde* (261-269). Say Yayınları.
- Sonuçların Değerlendirilmesi (1969, 20 Ekim). *Devlet*, S.29, s.1.
- Soysal, M. (1961, 20 Aralık). Sosyal devlet. *Yön*, S.1, s.8-9.
- Soysal, M. (1968, 22 Mayıs). Bulutsuzluk özlemi. *Milliyet*, s. 2.
- Tanör, B. (2017). *Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Taşer, D. (1969a, 2 Haziran). Durum, Devlet, S.9, s.12.
- Taşer, D. (1969b, 7 Temmuz). Milliyetçi Hareket, Devlet, S.14, s.12.

- Taşer, D. (1969c, 3 Kasım). Seçime dair, *Devlet*, S.31, s.12.
- Taşer, D. (1969d, 7 Nisan). Biz kimiz, *Devlet*, S.1, s.12.
- Taşer, D. (1969e, 29 Eylül). Milliyetçi Hareket ve Kıbrıs politikası, *Devlet*, S.26, s.12.
- Taşer, D. (1969f, 19 Mayıs). Halk ve müesseseler ikiliği, *Devlet*, S.7, s.12.
- Taşer, D. (1969g, 11 Ağustos). Nizama dair, *Devlet*, S.19, s.12.
- Taşer, D. (1969h, 8 Eylül). Milliyetçi Hareket ve gençlik, *Devlet*, S.23, s.12.
- Taşer, D. (1969i, 15 Eylül). Cınnet rüzgârı, *Devlet*, S.24, s.12.
- Taşer, D. (1969j, 27 Nisan). Denenmiştir, *Devlet*, S.56, s.12.
- Taşer, D. (1969k, 30 Haziran). Solcular ve Atatürk, *Devlet*, S.13, s.12.
- Taşer, D. (1969l, 21 Temmuz). Solcular ve Atatürk, *Devlet*, S.16, s.12.
- Taşer, D. (1970a, 27 Temmuz). Siz değil misiniz?, *Devlet*, S.69, s.12.
- Taşer, D. (1970b, 5 Ocak). *Devlet*, S.40, s.12.
- Taşer, D. (1970c, 4 Mayıs). Eş manâlıdır, *Devlet*, S.57, s.12.
- Taşer, D. (1970d, 17 Ağustos). Hain var, *Devlet*, S.72, s.12.
- Taşer, D. (1970e, 16 Mart). Kavganın aslı, *Devlet*, S.50, s.12.
- Taşer, D. (1970f, 12 Ocak). Romantizme dair, *Devlet*, S.41, s.12.
- Taşer, D. (1970g, 19 Ekim). Batılılaşmak, *Devlet*, S.82, s.12.
- Taşer, D. (1970h, 13 Nisan). Endişemiz, *Devlet*, S.54, s.12.
- Taşer, D. (1970i, 15 Haziran). Türk'ün iktidarı yakındır, *Devlet*, S.63, s.12.
- Taşer, D. (1970j, 25 Mayıs). Çağ Dışı, *Devlet*, S.60, s.12.
- Taşer, D. (1970k, 22 Haziran). Zenginseniz solcu olmak lazım, *Devlet*, S.64, s.12.
- Taşer, D. (1970l, 17 Ağustos). Solcular ve Atatürkçülük, *Devlet*, S.74, s.12.
- Taşer, D. (1970m, 16 Mart). Solcular Atatürkçü değil, utanmazdırlar, *Devlet*, S.52, s.12.
- Taşer, D. (1970n, 16 Mart). Dengeciler, *Devlet*, S.50, s.12.
- Taşer, D. (1970o, 20 Nisan). Melek değiliz, *Devlet*, S.55, s.12.
- Taşer, D. (1970p, 11 Mayıs). Birer birer, *Devlet*, S.58, s.12.
- Taşer, D. (1970r, 1 Haziran). Yoklar, varlar, *Devlet*, S.61, s.12.
- Taşer, D. (1970s, 28 Aralık). Gençlik, *Devlet*, S.91, s.12.
- Taşer, D. (1971a, 31 Mayıs). 27 Mayıs'ın düşündürdükleri, *Devlet*, S. 113.s.12.
- Taşer, D. (1971b, 21 Haziran). Şurada burada, *Devlet*, S.116, s.112.
- Taşer, D. (1972a, 3 Nisan). Korkaklık, *Devlet*, S.142, s.12.
- Taşer, D. (1972b, 12 Haziran). Demokrasi isterük. *Devlet*, S.147, s.12.
- Toker, M. (1971). *Solda ve sağda vuruşanlar*, Akis Yayınları, Ankara.
- Turgut, H. *Türkeş'in anıları şahinlerin dansı*. ABC Yayınları, İstanbul.
- Türkdoğan, O. (1996). *Sosyal şiddet ve Türkiye gerçeği*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Yaşlı, F. (2016). *Türkçü faşizmden "Türk-İslam ülküsü"ne*. Yordam Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, M. (2017). Dündar Taşer. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce milliyetçilik (668-677)*. Tanıl Bora, Murat Gültekin (Ed.) İletişim Yayınları, İstanbul.
- Zeybek, N. K. (2014). *Siyaset yolu*. Doğan Kitap, İstanbul.

Zileli, G ve Akalın, C (1970, 24 Mart). Alaçam’da tütün mitingi, *Türk Solu*, S.123, s.6.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkilerimizin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.